

Anyanyelvi örökségünk tíz kötetben

Az ezredforduló táján a nyelvművelés erőteljes megújulásának, szemléletbeli változásának lehetünk tanúi. Ezt jelzi például az, hogy 1992-ben az Akadémia Magyar Nyelvi Bizottsága kétnapos nyelvművelő tanácskozást szervezett. Ennek a konferenciának az előadásait, hozzászólásait tartalmazza a *Nyr.* 1993. évi 4. száma. (Megjegyzendő, hogy ez volt az 1959-es pécsi nyelvművelő konferencia óta az első széles körű nyelvművelő rendezvény.)

A 90-es évek elején egyre erősebben vetődik föl a magyar nyelvstratégia kialakításának, a nyelvi tervezés szükségességének, a nyelvművelés megújulási lehetőségeinek a kérdése Balázs Géza, Heltainé Nagy Erzsébet, Lanstyák István, Tolcsvai Nagy Gábor és mások tanulmányaiban (Balázs Géza 1993: 413–5, 1996: 250–63, 2001; Heltainé Nagy Erzsébet 1993: 420–2, Lanstyák István 1996: 125–51; Tolcsvai Nagy Gábor 1993: 423–5, 1996: 237–49).

Az előbbi törekvésekkel szemben a nyelvművelésnek mint a nyelvtudomány egyik területének a szerepét, jelentőségét, sőt gyakran még a létjogosultságát is, többen megkérdőjelezték. Máig él és hat Laziczius Gyula kijelentése: „A nyelvtudomány nem nyelvművelés, a nyelvművelés nem nyelvtudomány” (Fábián Pál 1984: 96).

Szerencsére újabban mértéktartó vélemények is olvashatók a szakajtóban. Kenesei István fogalmazza meg talán a legvilágosabban a nyelvművelés, a leíró/elméleti nyelvészet és a szociolingvisztika egymáshoz való viszonyát. Mindhárom területnek megvan a maga feladata, amelyet teljesítenie kell. A folyamat elején és végén a nyelvművelés áll. A nyelvművelő fedezi föl az új nyelvi jelenségeket (kifejezéseket, szerkezeteket stb.), a leíró/elméleti nyelvész megvizsgálja az új jelenségek viszonyát a nyelv szerkezetéhez, az eddigi szabályokhoz stb., a szociolingvista széles körű fölmérés alapján bemutatja a jelenség elterjedtségét és a beszélőknek a jelenséghez való viszonyát. Végül a nyelvművelő – az adatok és a magyarázatok alapján – dönt arról, hogy az adott nyelvi jelenséggel kapcsolatban mit tanácsol az érdeklődőknek (vö. Kenesei 2002: 46–7).

A nyelvművelő a leíró/elméleti nyelvessel és a szociolingvistával szemben bizonyos kényszerhelyzetben van, ugyanis a beszélőközösség sok esetben állásfoglalást vár tőle az új jelenségekről. A véleménynyilvánításban pedig értékítéletek is megfogalmazódnak, de ezek nem nyelvészeti igényből származnak, hanem „a társadalmi rétegződés kemény tényeiből, valamint ennek tudatos felismeréséből és fenntartásának igényéből” (Kenesei 2002: 48).

Ahhoz, hogy a nyelvművelés tudományos szinten betölthesse feladatát, a szótárak és a kézikönyvek mellett élő nyelvi (regionális köznyelv, városi nyelv, nyelvjárások, szaknyelvek stb. köréből) adattárakra van szükség. Elkészítésükhöz, földolgozásukhoz pedig a nyelvtudomány minden ágának az összefogására szükség van az elméleti nyelvészettől kezdve az alkalmazott nyelvészetig. Tehát egymásra vagyunk utalva, egymás munkáját egészítjük ki, ezáltal tehetjük lehetővé a tudományos szintű nyelvi tervezést és a nyelvművelést.

A magyar nyelvtudománynak ezt az igényét látva hirdette meg 1999-től a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az Anyanyelvápolók Szövetségével együtt anyanyelvi pályázatait. Eddig összesen tíz kötet jelent meg. Időrendben a következők: *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2000), *Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2001), *Szójátékos anyanyelvünk* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2001), *Anyanyelvi rejtvénytár* (szerk.: Grétsy László; Bp., 2002), *Informatikai technológia és nyelvhasználat* (szerk.: Balázs Géza; Bp., 2002), *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2003), *Sportnyelvünk a 21. század elején* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2003), *Az Európai Unió és a nyelvek* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2004), *Új jelenségek a magyar nyelvben* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2004), *Nyelv és nyelvhasználat a családban* (szerk.: Balázs Géza és Grétsy László; Bp., 2005).

Már az elősorolt címekből is kitűnik a pályázat és – ennek következtében – a kötetek tematikus gazdagsága. A kiadványok legfőbb közös jellemzője, hogy a pályamunkák jelentős hányada szakszerű, szociolingvisztikai módszerekkel végzett gyűjtésen alapul. Ezáltal további tudományos vizsgálat épülhet az adattárakra. Az adatok bemutatása, csoportosítása is sok esetben tudományos szintű. E kötetek legfőbb értéke éppen ez. További erénye e sorozatnak, hogy bátorítást, példát ad másoknak is a nyelvi jelenségek tudatos megfigyeléséhez, összegyűjtéséhez, sőt földolgozásához is. Nem a régi, mazsoláztató, egy-két adaton alapuló, sokszor laikus nyelvművelésre kapunk mintát, hanem a nyelvi adatok sokaságára támaszkodóra, amely a nyelvi tervezést is jobban segítheti. (Az igazsághoz az persze hozzátartozik, hogy a nagy számú korpuszok létrehozása, feldolgozása az informatika mai szintjén nagyságrendekkel könnyebb, mint akár csak 10–15 évvel ezelőtt is volt.)

A kiadványsorozat a következő témaköröket öleli föl: **1. összefoglaló jellegű, vegyes tematikájú kötetek:** *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, *Új jelenségek a magyar nyelvben*; **2. néprajz, szociológia, szemiotika:** *Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában*, *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*; **3. játék a nyelvvel:** *Szójátékos anyanyelvünk*, *Anyanyelvi rejtvénytár*; **4. szaknyelv:** *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, *Sportnyelvünk a 21. század elején*; **5. nyelvünk jövője az EU-ban:** *Az Európai Unió és a nyelvek*; **6. a család mint nyelvhasználati színtér:** *Nyelv és nyelvhasználat a családban*.

1. Összefoglaló jellegű, vegyes tematikájú kötetek

Az első (*Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*) és a nyolcadik (*Új jelenségek a magyar nyelvben*) kötet mintha a többi tematikus sokszínűségét sűrítene magába. Az örökzöld nyelvművelési témákon kívül – ifjúsági nyelv, a tömegtájékoztató eszközök nyelve, az írott sajtó nyelvhasználat, az idegen szavak terjedése stb. (Durucz Istvánné 2004: 69–82, Móricz Ildikó 2000: 147–54, Balázs Andrea 2000: 9–11, Faltysné Ujvári Anna 2000: 89–91, Dr. Radics Jenőné 2000: 157–8, Szalai Tünde 2000: 173–8, Tomán László 2000: 181–95, Batár Levente 2004: 7–23, Németh Ervin 2004: 133–46, Szilvási Csaba 2004: 168–71, Kormányos Katona Gyöngyi 2004: 92–9, Berzlánovich Ildikó 2004: 57–68, Mészáros Attila 2004: 100–12) – új témakörök is föltűnnek.

Több pályamű foglalkozik a határon túli magyarság nyelvhasználatának sajátosságaival, a két-nyelvűség jellemzőivel (Hosszú Tímea 2000: 93–8, Salamon Ferenc 2000: 161–3). Az elektronikus kommunikációs formák (mobiltelefon, internet stb.) nagy hatással vannak a nyelvhasználatra: új

nyelvi szokások alakulnak ki és terjednek el. Az írott beszélnyelviségről mint legújabb kommunikációs műfajról is több pályaművet olvashatunk (Benkő Péter Tamás 2004: 24–39, Berkéné dr. Sajti Ilona 2004: 40–56.; Schirm Anita 2004: 147–67).

A nyitó kötetben a sorozatot útra bocsátó miniszteri előszót követően egymásután sorakoznak a nyelvművelés különböző területeit érintő rövidebb-hosszabb pályamunkák. A könyv legterjedelmesebb pályázata az anyanyelvi kisebbségben élő középiskolai diákok beszédében kimutatható nyelvi eróziót, a kevertnyelvűségi jelenségeket mutatja be. Misztrik Jolán kolozsvári középiskolai tanár körülmekintő méréseken alapuló tanulmánya helyzetkép a tanulók két csoportjának anyanyelvi kompetenciájáról, nyelvhasználati jellemzőiről. Az egyik csoportba a reál-humán tanítóképzős diákok tartoznak, a másikba pedig a beszédművelő kör tagjai. A szerző a kommunikációs helyzetből függően az iskolában elhangzó beszédnek négy kategóriáját, rétegét (élő, spontán beszéd, szövegolvasás, reprodukív-interpretatív beszéd [vers- és prózamondás], félreproduktív beszéd [iskolai felelet]) és öt stílusszintjét (irodalmi kiejtés és beszéd, köznyelvi kiejtés és beszéd, regionális köznyelvi beszéd, erodált köznyelvi beszéd, pongyola kiejtés és beszéd) különbözteti meg, s a tanulók beszédét ezek szerint vizsgálja. Az eredmények összehasonlításából adódó leglényegesebb tanulságokat a szerző így foglalja össze: „A hangzó beszéd eróziója mind a négy beszédretegére jellemző. A hangzó beszéd torzulásai egyéni hangképzési hibákból, regionális eredetű kiejtési hibákból, illetve a kevertnyelvűségi hibákból származnak. Az egyénileg erodált és a regionálisan erodált beszéd elsősorban a kiejtésre vonatkozik, míg a kevertnyelvűségi kontaktusjelenségek a nyelvi rendszer különböző szintjein hatnak. [...] Az eróziós hibák főfedésére legnagyobb lehetőséget az élőbeszéd és a szövegmondás adott. Mindkét beszédretegben nemcsak a fonetika, hanem a lexikológia, frazeológia, morfológia és szintaxis szintjén is tapasztalhatunk kontaktusjelenségeket. A nyelvi kontaktus hatása még akkor is meggondolkoztató, ha kismértékben mutatható ki, mivel sohasem csak az adott szinten belül érezteti hatását” (Misztrik 2000: 144). Ezzel az átfogó állapotvizsgálattal nemcsak saját tanári munkáját teszi tudatosabbá Misztrik Jolán, hanem mintát is mutat a magyartanároknak a nyelvművelés egyik legfontosabb területén végzendő feladatokról.

A szerző dolgozata az anyanyelvi nevelés egyik kulcskérdésére is ráirányítja a figyelmünket. Nevezetesen arra, hogy mi az anyanyelvi nevelés legfontosabb célja. Alapvető célként a köznyelv elsajátítását tűzik ki a tantervek, programok, hiszen ennek elsajátítása feltétele a társadalmi mobilitásnak, a társadalomban való érvényesülésnek. Mire építhet az anyanyelvi oktatás? Kizárólag a tanulók otthoni nyelvére, elsődleges anyanyelvváltozatára (nyelvjárására, regionális köznyelvére) épülhetnek a további ismeretek. Sajnos, ma is szinte mindennapos gyakorlat, hogy az iskolában a regionális köznyelvi, nyelvjárási háttérű diákoktól is köznyelvi megnyilatkozásokat kérnek számon. Ebből szükségszerűen következnek aztán a köznyelv szempontjából hibásnak minősített nyelvhasználati eltérések, szélsőséges esetekben pedig a megbélyegzések, a nyelvhasználat, sőt a nyelvhasználó „stigmatizálása” is. Ez a szemléletmód azt tükrözi, hogy még mindig nem veszi figyelembe az iskola a környezet nyelvét. Tudomásul kellene már venni, hogy – ha az esélyegyenlőség elősegítését komolyan gondoljuk – a köznyelv megtanítása legeredményesebb és legtapintatosabb módon kontrasztív szemlélettel lehetséges. „Alapvető szakmai követelmény, hogy mind az oktatási szakemberek, mind a pedagógusok pontosan ismerjék a környezet nyelvét, a beszélésnek [...] a szokásait és hagyományait [...] a nyelvhasználatnak a közmagyartól eltérő tüneteit (regionalitás, interferenciajelenségek, archaikus jelleg, hiperkorrekció, a nyelvérzék bizonytalanságai, pszichikai jellegű gátlások, nyelvi attitűd). Mindezek ismeretében a cél a nyelvi öntudat erősítése, a nyelvhasználat bátorítása” (Péntek J. 1999: 41). Az egész magyar nyelvterületen a funkcionális-szituatív kettősnyelvűsége nevelés koncepcióját kellene érvényesíteni. Azt a koncepciót, „...amelyik a nyelvjárást tudatosan beépíti a köznyelv oktatásába, amelyik támaszkodik a tanulók elsődleges nyelvváltozatára. Azt, amelyik a tanulók nyelvjárást nem üldözendő, kiirtandó akadálnak, hanem ésszerűen felhasználható és felhasználandó tényezőnek tekinti. Olyan lehetőségnek, amellyel a magyarórák didaktikailag meg-alapozottabbá, egyszersmind színesebbé tehetők. Olyan lehetőségnek, amellyel a tanulók előítélet-

mentes, egészséges nyelvszemléletét meg lehet alapozni” – állapítja meg Kiss Jenő (Kiss J. 2000: 36). Arról van tehát szó, hogy a beszédhelyezethez való illeszkedés (kommunikációs kompetencia) szabályait is meg kell tanítani a nyelvi kompetencia mellett. Tudatosítani kell, hogy minden nyelvváltozatnak, regiszternek, stílusnak megvan a maga szerepe és használati színtere.

Misztrik Jolán dolgozata az előbbieket alapján azért is tanulságos, mert következtetései világosan megmutatják az anyanyelvi nevelés legfőbb gondjait, hiányosságait. A tanulók hangzó beszédének erőzítőja az anyanyelvi nevelés erőzítőját is tükrözi. Alapvető nyelvstratégiai kérdés tehát mielőbbi szemléletváltást elérni ezen a területen. A szerző a pályaművében bemutatott állapotvizsgálattal már megtette az első lépést.

A magyar nyelv kárpátaljai jövőjének megalapozása érdekében tett erőfeszítésekkel, nyelvpolitikai-nyelvstratégiai kérdésekkel foglalkozik Csernicskó István és Orosz Ildikó (2000: 43–60). E kérdéskörből most csupán az anyanyelvi oktatást emeljük ki. „Az anyanyelvi oktatás végső célja – írják a szerzők – hogy a kárpátaljai magyar diákok jól és eredményesen kommunikáló, a magyar nyelvet meg- és fenntartó, a magyar nemzethez kötődő emberré váljanak, akik ugyanakkor saját közösségük értékeivel is tisztában vannak. Ahhoz, hogy ezt elérjük, változtatni kell a magyar nyelv oktatásának gyakorlatán” (2000: 55). A kárpátaljai magyarnyelv-tankönyvek elemzéséből kiderül, hogy jórészt az elméleti tudnivalókra helyezik a hangsúlyt, s háttérbe szorul a kommunikációs kompetencia fejlesztése. A könyvek nem érintik a kétnyelvűségi hatásokat (kölcsonzéseket, kódváltást stb.) és a nyelvjárási jelenségeket sem. Ezáltal azt sugallják a magyartanároknak, hogy az iskola feladata az alapnyelvváltozatnak az eszményi standardhoz való igazítása. A pályázók merőben más-képp látják az iskola szerepét ebben a kérdésben: „*Az iskolai anyanyelvoktatásnak éppen a helyi nyelvi és kulturális értékekre építve kell elsajátíttatnia a standard változatot.* Tudatosítani kell, hogy bizonyos körülmények között a nyelvjárási elemek, sőt a szláv szókölcsonzések is tökéletesen helyénvalók lehetnek, de vannak olyan helyzetek, ahol a standard változathoz célszerű igazodni. Azzal, ha a helyi, kárpátaljai magyar nyelvváltozatokról nem azt sugalljuk, hogy hasznavehetetlenek, hogy romlott magyar nyelvváltozatok, hanem éppen azt, hogy értékek, amelyek színessé, egyénivé teszik a nyelvváltozatot, ha éppen szükséges, nemcsak az anyanyelvi nyelvhasználat biztonsága, de a magyarságtudat is erősödik” (2000: 55–6). A szerzőpár alábbi végkövetkeztetése megszívlelendő az anyaországbeli magyartanárok és tanítók számára is: „Az anyanyelvi nevelésnek nem lehet célja az anyanyelvnek, vagyis adott esetben a kétnyelvű kontaktusváltozatnak a lerombolása, elpusztítása, hanem inkább e változat mellé, fölé a standard és szakmai nyelvváltozatok, regiszterek elsajátíttatása úgy, hogy a tanuló minden beszédhelyzetben tisztában legyen azzal, melyik nyelvváltozat használata a helyénvaló” (i. m. 56). Kíváncsok, hogy Kárpátalján is minél hamarabb elkészülhessenek az ilyen szemléletű tankönyvek.

A tüzetesebben bemutatott két pályamű (Misztik Jolán, valamint a Csernicskó István–Orosz István-szerzőpáros dolgozata) az anyanyelvi nevelés alapkérdéseire irányítja a figyelmet. A magyartanár alapvető feladata diákjai nyelvhasználati sajátosságainak megismerése, s azokra építve a nyelvi és kommunikatív kompetencia fejlesztése.

E két kötet, miképpen az alábbi bemutatandó társai is, azt bizonyítják, hogy Laziczius Gyula korábban idézett negatív kijelentése ma már végképp nem állja meg a helyét.

2. Néprajz, szociológia, szemiotika

Az európai integrálódás korszakában rendkívül fontos, hogy anyanyelvünk értékeit bemutassuk, anyanyelvi kultúránkat megőrizzük. Nem mindegy, hogy színes megszólítási formáinkból, udvariassági kifejezéseinkből melyeket örökítjük tovább. Ahhoz azonban, hogy a nyelvi viselkedéskultúránkat megismerhessük, szorgos gyűjtőmunkára van szükség. Ezt a gyűjtést indította el a NKÖM pályázata, amelynek eredményét – a legsikeresebb pályaműveket, illetve többnyire azok részleteit

– tartalmazza a *Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában* (szerk. Balázs Géza és Grétsy László; Budapest, 2001) és *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa* (szerk. Balázs Géza és Grétsy László; Budapest, 2003).

A két kötetet a nyelvi viselkedési jellemzők, a megszólítások, a köszönési formák, az emberek közötti kapcsolatteremtési módok, valamint az idősebb nemzedék iránti tisztelet és az értékek megőrzésének a szándéka kapcsolja össze.

Az **első kötet** (*Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában*) 17 pályamunkából – a magyar nyelvterület szinte minden tájegységéről származó adatközlőktől – tartalmaz részleteket. Pest, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Baranya, Komárom-Esztergom, Békés stb. megyéből, Erdélyből és Kárpátaljáról származnak a beszélgető partnerek. Ennek köszönhető a kötet nyelvi sokszínűsége is. A szerzők között a gimnazistáktól (Baár–Madas Gimnázium „Beszélni nehéz!” szakkörének a tagjaitól) kezdve minden nemzedék képviselteti magát a 92 éves Ütő Lajosné Gyarmathy Piroskáig. A szakköri tagok kérdőív segítségével kutatták a nyelvi illemet. A pályamunka célja egyrészt az volt, hogy megismerjék az 50–60 évvel ezelőtti fiatalok szokásait, életmódját és nyelvi viselkedését, másrészt pedig az, hogy csökkentsék a nemzedékek közötti távolságot a személyes beszélgetésekkel. A válaszok feldolgozásából kitűnik, hogy a megszólításokban nem volt a maihoz hasonló bizonytalanság. Bieber Mária (2001: 21–33) dolgozatában a területiség elvét igyekezett érvényesíteni, amikor a 17 adatközlőt az ország különböző régióiból választotta ki. Pályaművében fontos tanulságot fogalmaz meg: „Mindnyájunk számára elérendő cél, hogy megtanuljunk mások nézőpontjának erőszak nélküli elfogadását, ugyanakkor a sajátunk elfogadtatását is” (Bieber Mária 2001: 21). Ennek feltétele a kommunikatív kompetencia összetevőinek – a nyelvi kompetenciától a pragmatikai kultúrkompetenciáig – megismerése és képesség szintű alkalmazása. A nyelvi viselkedés több területével (megszólítással, köszönéssel, tegezéssel, nyelvi durvasággal és következményeivel is) foglalkoznak a kötet további szerzői is: Brauch Magda, Del Medico Imre, Durucz Istvánné, Erdély Judit, Gellénné Körözi Eszter, Gosztonyi János, Koszorúné Szigeti Szilvia, Laták István, Magyarlaci Józsefné, Marsovszki Viktória, Móricz Ildikó, Pádár Éva, Rónaky Edit, Schrim Anita és Ütő Lajosné Gyarmathy Piroska. A pályaművekben a nyelvi megnyilvánulások mellett rendszerint szó esik a nemnyelvi jelekről is, a testbeszédről mint a kommunikáció nélkülözhetetlen eszközéről. Laták István adatközlőitől például megtudjuk, hogy a köszönéshez, megszólításokhoz különböző mozdulatok is társultak: „A rangban magasabb embereknek még meghajlás, kalapemelés is járt – ez utóbbi inkább a hölgyeknek –, de a kézfogás akkoriban nem volt szokás. Elszórtan, csupán vidéken fogtak kezét a férfiak. [...] Ölelés, csak csak baráti körben volt »divat«, de szerelmesek között – városokban – szinte kötelező volt. Az úri hölgyeknek, kisasszonyoknak kézcsoók is szükségeltetett” (Laták István 2001: 91). Ugyancsak ebből a pályaműből derül ki, hogy a két világháború között is még mennyire szoros kapcsolat volt a megszólításformák és a rangbeli, anyagi helyzet között: a boltosok, kisebb rangú tanult emberek megszólítása volt: *ténsúr, ténsasszony*; a módosabb kereskedőcsaládok tagjaié: *tekintetes úr, tekintetes asszony*; a III–V. fizetési osztályba sorolt előkelőké: *méltóságos úr, méltóságos asszony*; a VI. osztályba sorolt főhivatalnokoké: *nagyságos úr, nagyságos asszony, nagysád, kisenagysád, nagyságod*; legmagasabb méltóságoké, államtitkártól fölfelé: *kegyelmes úr, kegyelmes asszony*; kormányzóé, uralkodóé: *őfőméltósága* (vö. Laták István 2001: 93).

Marsovszki Viktória kérdőíves gyűjtése arra is kiterjed, hogy milyen tiszteletadási formákat vártak el a gyerekektől, a felnőttektől, s milyen következményekkel járt a formák megsértése. Az elvárások között vannak ma is fölöttébb időszerűek, örök érvényűek. Mit vártak el a szülők a gyerekektől? A tisztelettel, hangosan előre köszönést; szófogadást, engedelmisséget; nem volt szabad hazudni; fegyelmezettséget (vö. Marsovszki Viktória 2001: 120). Durva, trágár beszédet a gyerekek igen ritkán hallottak a környezetükben. „A családban egymással szemben nem használtak durva, trágár szavakat a felnőttek. Az édesanyjáról elképzelhetetlen volt a trágárság [...] A gyerekek soha semmilyen körülmények között nem beszélhettek trágárul. Tizenhét közül nyolc gyerek egyáltalán nem hallott környezetében trágár, durva beszédet. Ezért háborítja föl ezeket az idős embereket, hogy

ma a fiatalok között olyan természetessé vált a trágárság, durvaság” (Marsovszki Viktória 2001: 123). A kötet egyik legkiemelkedőbb pályaművét Schirm Anita készítette. A dolgozat a nyelvi illemszokások szinte minden területére (tegeződés, magázódás; köszönési formák, megszólítások; egyéb tiszteletadási formák stb.) kitér. Kutatás-módszertani és elméleti bevezetője után mintaszerű elemzéssel tárja föl a 40 adatközlőtől kérdőíves és interjú módszerrel gyűjtött anyagát. A szerző a tanulmány végén található igen gondosan szerkesztett kérdőívével hasonló gyűjtésekhez ad segítséget.

Ma már általánossá vált az internetes levelezés, a telefonbeszélgetés, az SMS-küldés stb. A kapcsolattartás előbbi módjai közül bármelyiket is választjuk, mindegyik gyorsabb, kényelmesebb, mint a hagyományos levelezés. Ezért aztán a hagyományos levelek és az elektronikus levelek aránya napjainkban jelentősen megváltozott. Főleg a magánlevelezés folyik elektronikus úton, de már hivatalos iratokat is küldhetünk hitelesített aláírással a címzettnek.

A **másik kötet** (*A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*) 18 pályaműve az elmúlt század népi és családi írásbeliségének dokumentumaiból mutat be jó néhányat. A pályázati kiírásnak megfelelően olyan magánleveleket gyűjtöttek össze és dolgoztak föl a pályázók, amelyek egy személy, család vagy nagyobb közösség életének jelentős eseményeit tárják elénk. A kötet levelei jórészt a 20. század tragikus eseményeit elevenítik föl. A háborús emlékek jelennek meg a frontról írt levelekben dr. Hetényi Ferencné, Lengyel László, Hencsei Kálmán, Mirk László és Rónaky Edit dolgozatában, a lágerélet nyomorúságát idézik a hadifogságból érkező levelek Dupka György, Faltysné Ujvári Anna, Rácz Sándor pályaművében, családtörténeteket ismerhetünk meg Bendefy Istvánné Dobay Erzsébet, Gulyásné Csintó Etelka, Kovácsné Kövágó Anna, Láng Miklós, Lokodi Irén munkájából. Az előzőkhöz hasonlóan kordokumentumok a második világháború utáni évekből származó diáklevelek (Horváth Csilla), az egy település század eleji életét bemutató levelek (Sikó Olga-Anna), a hétköznapi apróbb eseményeit megörökítő levelek (Tasi Ilona), két férfi barátságát dokumentáló levelek az 1956 és 1981 közötti évtizedekből (dr. Mihalovics Árpádné), valamint egy gimnázium centenáriumának levelezéséből származó írásos emlékek (Marsovszky Viktória).

A pályázók a levelek közzététele mellett nagy gondot fordítottak a levelezőlapok külső alakjának a leírására, jellemzésére, a betűformák összehasonlítására, a stílusbeli motívumcsoportok, valamint az egyéb nyelvi jelenségek bemutatására is. Mirk László szülei leveleinek a külső alakjáról ezeket állapítja meg: „...szemnek tetsző kézírás, olvasható, tiszta írás. A keltezés szabályszerűen a lap jobb felső sarkában található, a helységnevű megjelölése után vessző van, utána nyomban következik az év, a hónap és a nap betűvel vagy számmal jelölve. Az Apám levelezőlapjain a helységnevű természetesen hiányzik, mert szigorúan titkosnak számított [...] Egyszeri ránézésrel is jól kivehető a szövegrészek szerkezeti felépítettsége – megszólítás, bevezetés, tárgyalás, befejezés, aláírás –, mert igen helyesen, külön bekezdésben indítják ezeket” (Mirk László 2003: 189). Sikó Olga-Anna a mezőpaniti levélszövegek vizuális képét, a „látható nyelvet” a következőképpen értékeli: „Hogy milyen szépen írtak ezek a régiek! Milyen gondosan formálták a betűket! Nem is hittem volna! A lenézett, tudatlannak, »kérges tenyerűnek« tartott parasztember így tudott írni. Sok ma érettségiző diák elbűnhatna mellettük!” (Sikó Olga-Anna 2003: 249).

A kép és a szöveg tartalmi egységét szinte szemiotikusi alapossággal mutatja be Lokodi Irén, amikor a „Hímes” szerelmeslevelet elemzi: „Ez a levél nemcsak tartalmával, de aprólékosan kidolgozott, díszes formájával is meg akarja nyerni a *Kedves* figyelmét. A csipkézett papír szélein kis életfa-motívumok apró tűszúrással, ez a mintázat visszatérő motívuma. Az olvasó nem tévedhet el a dúsan díszített szívecskék között, mert a levélíró a központosítást elhagyta ugyan, de a szíveket megszámozták” (Lokodi Irén 153).

A magánlevelek kezdése és a zárása mozgósítja az érzelmeket. A megszólítás és a kezdés sokszor egybeolvad: „*Kedves szeretett feleségem fiam és édesanyám tudatom velök hogy egészséges vagyok melyet mindnyájoknak szíveimből kívánok*” (Dr. Hetényi Ferencné 2003: 85), „*Édes jó anyám és testvéreim, Én jólvagyok egészséges vagyok [...]*” (Lokodi Irén 2003: 156). Az ilyen levélkezdésekre hasonlítanak a mai elektronikus levelek is. A kiejtés szerinti írásmód, a gyakori állandó szókapcsol-

latok használata, a központosági jelek elhagyása az élőbeszéd jellegét mutatják. A korabeli írott beszélt nyelv sajátosságait fedezhetjük föl sok levélben.

A záróüdvözllet-formulák érdekes összehasonlítását találjuk Mirk László dolgozatában. A női és a férfi szövegalkotásnak egybevetésére ad alkalmat a szövegzáratok kiemelése is. Íme néhány levélzáradék: Női: „Számталanszor csókollak a te hűséggel szerető Böskéd”, „Milliószor csókollak igaz, hű szeretettel Böskéd”, „Számталanszor ölel, csókol az érted aggódó kis feleséged Bözsid”. Férfi: „Csókollak, Janid”, „Édesem, számталanszor csókollak Janid”, „Szeretettel csókollak Janid” (Mirk László 2003: 193). A szavakkal kifejezett aggódó, hűséges hitvesi szeretet erőt adott a távoli fronton harcoló férjnek.

A zárómóndatokban gyakorta fordulnak elő „istenes fordulatok”: „bizzunk a jó Istenben imádkozunk majd megsegít bennünket” (uo. 89), „Végre Ezt Kívánom Neked Áldgyn meg Az Isten”, „bizom én is hogy hátha megsegít az Isten” (Sikó Olga-Anna 2003: 248). Ezek a fordulatok nem üresek, erős hitet tükröznek.

A leveleket szövegteni, stilisztikai, dialektológiai, sőt névtani szempontból is elemezte dr. Hetényi Ferencné. Ezzel példát adott a komplex textológiai elemzésre.

3. Játék a nyelvvel

Az anyanyelv helyes használatának az elsajátításában fontos szerepet töltenek be az anyanyelvi játékok. Ki ne emlékeznék vissza néhány olyan magyaróra, amelyen nyelvi fantáziánkat megmozgató feladatokkal kellett megbirkóznunk. A feladványok mélyén mindig valami fontos nyelvi ismeret bújt meg. Játék közben el is felejtettük, hogy milyen komoly dolgokat tanultunk meg. A betűjátékok a hang és a betű viszonyának megértését segítették, a képrejtvények nyelvi találékonyságunkat, fantáziánkat fejlesztették. Ezért különösképpen üdvözlendő, hogy a pályaműveket bemutató sorozatban helyet kapott a *Szójátékos anyanyelvünk* (szerkesztette Balázs Géza és Grétsy László; Budapest, 2001) és az *Anyanyelvi rejtvénytár* (szerkesztette Grétsy László; Budapest, 2002). E kötetekben a nyelvi folklór is gazdagon megjelenik mondókák, névcsőfolók és -dicsérők, valamint nyelvtörők, szellemes szójátékok formájában.

A *Szójátékos anyanyelvünk* című kötetben 16 pályamű, illetve pályaműrészlet kapott helyet. Többen már a korábbi kötetekben is szerepeltek. A dolgozatok szerzői: Bencze Imre, dr. Czövek Judit, Csányi János, Csikós József és Csikós Józsefné, Faltysné Ujvári Anna, dr. Juhász Attiláné, Mestery Rita, Molnár István, Náray-Szabó Márton, Pappné Vőneki Erzsébet, Penckőferné Punyó Mária, Rácz Sándor, Schweighardt Zsanett, Szigetvári János és Szigetvári Krisztián, Thoroczka Miklósné, Tóth Béla. A kiadvány egyik legterjedelmesebb dolgozata Bencze Imre nevéhez fűződik. Tematikai gazdagsága az egész kötetet reprezentálja. Névcsőfolói és -dicsérői változatosak, szinte minden névre szerkesztett egy kis rigmust. Például: „Ármin, / kacarász bármin”; „Auguszt, / vár egy guszt, / languszt”; „Jonatán, / ül az álmok vonatán”; „Micike, / keze, lába picike”; stb. (Bencze Imre 2001: 10–2). Egyik-másik nyelvtörője a gyakorlott beszélőket is próbára teszi. Kiválóan alkalmasak az artikuláció, a helyes hangképzés fejlesztésére: „A szószóló a sósóróból sőt szór”; „Csip-csup csupor, csöpp csöbör”; „Mit csuksz, kis csukes? Csukes csuprot csuksz, kis csukes?”; „Egy vaksi paksi hapsi meg egy vaksi tapsi tapsikol Pakson”; stb. (Bencze Imre 2001: 14–6). A homonímia, illetve a poliszémia jelenségén alapul igen sok viccünk, tréfánk: „– Láttál már fejetlen kecskét legelni? – Hogy láttam volna?! – Akkor nézzél balra! Ott legel egy kecske, és nincs megfájva” (Bencze Imre 2001: 21), „– Nemrég szabadulhatott a börtönből az új sportáruház vezetője. – Miből gondold? – Na, hallod. Nagy betűkkel ráírták a cégtáblára: SÍBOLT” (Bencze Imre 2001: 27).

A beszédjavítást szolgáló gyakorlataiból állította össze pályamunkáját Thoroczka Miklósné. A zárt artikuláció nyitását elősegítő rövidebb mondatoktól az egyre hosszabb szöveges légzőgya-

korlatokig ível a sor: „*Várva várja Márta mára!*”; „*Árvalányhaj szála, nem a lány hajszála*” (Thorockay Miklósné 2001: 159).

A Szigetvári szerzőpár gazdag szójátékgyűjteménye nagyszerűen példázza nyelvünk játékoságra való különleges hajlamát. Szójátékokak alkottak betűtöbblettel (*népi mosószér – foltklór, rossz törvény beiktatása – hatályballépés, öreg zseni – ősztehetség stb.*), betűhiánnyal (*részezes trubadúr – óborlovag, borforgalmi vállalat – piagazdaság stb.*), betűcserével (*autójavító műhely – járgánykórház, kábítószerezés – narkölövés stb.*), szóösszevonással (*ingyenebéd – jótékonyha, napirend előtti felszólalás – parlamentálás stb.*) és egyéb módon (Szigetvári János – Szigetvári Krisztián 2001: 137–57).

Az *Anyanyelvi rejtvénytár* 25 szerző (Baár-Madas Református Gimnázium „Beszélni nehéz!” szakköreinek tagjai, Baka József és Baka Judit, dr. Bencze Imre, Bieber Mária, Csorba Piroska, Doroszlai Elekné, dr. Durucz Isvánné, Faltysné Ujvári Anna, Gulyásné Csintó Etelka, Harmati Gizella, Kincskeresők Egyesülete, Laczkó Erzsébet, Láng Miklós, Magyar Katalin, Marsovszky Viktória, Mészely József, Mirk László, Móricz Ildikó és Móricz Kálmán, Rabina Lászlóné, dr. Szilvási Csaba, Szőcsné Antal Irén, Tasi Ilona, Tóth Béla László, Ujvári István, Végváriné Pongrácz Ágnes) dolgozatából közöl hosszabb-rövidebb részleteket. Igazi rejtvénytár ez a kötet: verses talányok, humoros összetételek, anagrammajátékok, betű-, szó- és képrejtvények, szóláncalkotások, interziarejtvények, szóegyenletek, szólás- és közmondáskereső feladványok stb. színesítik a kiadványt. A Baár-Madas Református Gimnázium „Beszélni nehéz!” szakköreinek tagjai például a humoros szóösszetételekből mutatnak be egy csokorra valót. A már ismert játékot annyival tették érdekesebbé, hogy a közös összetételi tagot beillesztették az eredeti elő- és utótag közé, s így különös többszörösen összetett szót kaptak: *cápa...*, *...mosás fog* = cápafogmosás; hasonló alakulatok: *csirkemellűszás, nyuszi-fogszabályzó, macskakörömlakk, tyükszempilla, szélkakasviadal stb.* Dr. Bencze Imre majd 30 oldalas pályaműrészlete az anyanyelvi nevelés szinte minden területén hasznosítható játékokat tartalmaz: szellemes szó- és rímjatekokat, betűrejtvényeket, anagrammákat, névjatekokat stb. A szinonimák gazdagságával találkozunk egy-egy verses talányban. Például „Első tagom egy hang csupán, / amit akkor hallatunk, / hogyha olykor csodálkozni / s ellenkezni van okunk. / Második tag: lassú, tunya, / rest, komótos, tohonya, / sziszimuszsi, teteszosza, / lajhároknak rokona. / Utolsó tag: megbízható, / helyes, bátor, alkalmas, / helyénvaló, megfelelő, / odaillő, rugalmas. / Összefoglalva: olyan jármű, / rajt' van, aki teheti, / tenger vizén himbálózik, / úti célja: Tahiti. (*álmohajó*)” (Dr. Bencze Imre 22).

Természetesen mindegyik pályamű érdemes lenne arra, hogy rejtvényeket, feladványokat idézzünk belőlük. Itt azonban most csak annyit tehetünk, hogy javasoljuk mindkét kötet hozzáférhetővé tételét a tanítók és a tanárok számára.

4. Szaknyelv

A kiadványsorozat következő két tagja nyelvstratégiai szempontból is kiemelkedően fontos szakterület pályaműveit foglalja magába: az egyik az informatika, a másik pedig a sport. Az 1990-es évektől mind az internet, mind pedig az újabban szélesebb körben ismertté váló verseny- és hobbisportok egyre nagyobb hatással vannak mindennapi életünkre, kommunikációnkra. Nyelvtudományunk jelenlegi és soron következő feladatai közül talán a legnagyobb és legnehezebb az előbb említett szakterületek nyelvhasználatra gyakorolt hatásainak a sokoldalú vizsgálata. Föltehetőleg ezért tartotta fontosnak a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma egyrészt az informatikai kommunikációs forradalom, másrészt az ezredforduló sportnyelve nyelvi hatásainak bemutatására irányuló pályázat meghirdetését.

Az *Informatikai technológia és nyelvhasználat* című kötet tíz dolgozatot, dolgozatrészletet tartalmaz. A tanulmányok szerzői: Schirm Anita, Kálóczy Vera és Kern András, Varga Zsolt és dr. Vörös Gábor, Nickl Károly, Tóth Annamária, Novák Judit, Rónaky Edit és Muráth Péter, Halmi János, Jaczenkó László és Soós Viktória, Veszelszki Ágnes.

A kiadvány élén Schirm Anita tudományos igényű pályaművében kérdőíves módszerrel vizsgálta a számítástechnika nyelvét és magyarítási lehetőségeit. Arra is választ keresett, hogy az új médium a kommunikációs szokásokat, a mindennapi nyelvhasználatot milyen mértékben változtatta meg. Figyelemre méltók a szerző következtetései: „Manapság, az európai integrálódás időszakában különösen fontos, hogy megőrizzük a magyar nyelv értékeit, oly módon, hogy közben be tudjunk kapcsolódni a nemzetközi élménybe, és versenyképesek legyünk a munkaerőpiacon. Anyanyelvünket tehát korunk technikai igényeihez kell alakítanunk, a kor elvárásaihoz igazítanunk a kifejezőkészletét, de úgy, hogy az internetangol helyét magyar szavak váltsák fel. A helyes, magyaros nyelvhasználat az informatika fénykorában is szükséges, sőt, talán most még fontosabb, mint valaha volt” (Schirm Anita 2002: 42). A hazai tan- és szakkönyvszerzők felelősségét hangsúlyozza a Kálóczy Vera–Kern András-szerzőpáros azzal, hogy felhívja figyelmünket a szakszókincs magyarítására. Tanulmányuk végén táblázatos formában mutatják be az ismertebb angol szavakat a használt és javasolt magyarításokkal együtt. Ugyancsak az informatikai szaknyelvvel foglalkozik, és adattárat mutat be Varga Zsolt és dr. Vörös Gábor közös dolgozata, Internet-értelmező kisszótárt állított össze Nickl Károly.

Több pályázó az internetezés (a levelezés, csetelés) szókincsét kutatja. Tóth Annamária kérdőíves módszerrel gyűjtött szókészleten vizsgálja a szóalkotási módokat, jelentésbővítési eseteket, szókölcsönzéseket. Szó- és kifejezésgyűjteményében számos ötletes, tréfás kifejezést is bemutat. Például *briós* fn az e-mail címekben használatos @ jel (*et*) játékos elnevezése; – *csiga, kukac* (Tóth Annamária 2002: 127); a *netikett* fn az internet-etikett rövidítése, a hálózat működése közben betartandó üzemeltetési szokások és szabályok rendszere (Tóth Annamária 2002: 131); *küccög* tn ige a számítógép hibajelzése: éles, magas hangot ad (Tóth Annamária 2002: 130). Novák Judit dolgozatából megtudhatjuk, hogy kik is valójában a számítógép-használók, mikor és mire használják az internetet, s azt, hogy az internetezők nyelvi stílusát mennyire jellemzi az egyéni lelemény, amelyből aztán következtetni lehet a köznyelv norma- és stílusváltási tendenciáira. Az internet-szleng jellegzetes elemei az állandósult szókapcsolatok (közmondások, szólások, szóláshasonlatok). Ennek a szóbeli folklórnak gazdag tárárt találjuk Rónaky Edit és Muráth Péter közös dolgozatában. Képszerű, szemléletes kifejezések sorával gazdagítja gyűjteményük mindennapi nyelvhasználatunkat. A szlengszavak és kifejezések szótárában a nyelvi adatok mellett a szerzők föltüntetik a jelentésüket/jelentéseiket (1.), az elterjedtségüket és a hangulati értéküket (3.) is. Például: **Kevés vagy, mint apple-ben az almamag!** 1. Ne nagyképűsködj. Kicsi vagy te ehhez. 3. Most kezd elterjedni (Rónaky Edit és Muráth Péter 2002: 173). **Rákattan a netre** 1. nagy kedvet kap az internetezéshez. 2. Már a dedós kisöcsém is kezd **rákattanni** a netre. 3. Gyakori, érzékletes, hangulatos (Rónaky Edit és Muráth Péter 2002: 175). A Halmi János álnéven írt dolgozat szerzője – dr. Grétsy Zsombor – a csatornák nyelvezetével foglalkozik. A tanulmány alapját biztosító adatok – melyeket stíluselemzési, helyesírási, névtani, szociokulturális stb. szempontból vizsgál a pályázó – csevegőcsatornákról és különféle fórumokról származnak. Ugyancsak a csetelés szociokulturális, viselkedési jellemzőit és ennek nyelvi jegyeit tanulmányozza a Jaczenkó László–Soós Viktória szerzőpár. Vizsgálatuk központjában a nyelvi környezet bemutatása áll. Értékes magyarítási javaslatokat is olvashatunk tőlük. Idézzünk itt néhányat a **homepage** magyarításaiból: *ajánló, belépő oldal, címlap, honlap, bázisoldal, nyitólap, főoldal, startlap, törzslap, vezérolap* stb. A tanulmányt IRC-szótár követi, amely nemcsak szellemes internetszleng kifejezéseket, hanem magyarítási javaslatokat is tartalmaz. Például: **rend-szergizda** fn *tréf* 1. rendszergazda 2. ügyetlen, nemtörődöm; **szájberkajesi** [*<ang>* cyber+kajesi] fn, gyors vagy rendelkezhető étel (pizza, hot-dog vagy hamburger), de sokszor pattogatott kukorica és/vagy chips kólával (Jaczenkó László–Soós Viktória 2002: 236).

A kötet utolsó pályaművében a szerző, Veszelszki Ágnes, az SMS-kommunikáció nyelvi sajátosságait vizsgálja. 357 eredeti SMS alapján mutatja be a rövidítéstípusokat, az üdvözlő és elköszönési formákat, valamint a helyesírási jellegzetességeket.

A szaknyelv egy másik – az előzőhöz képest nem kevésbé fontos – területével foglalkozik a sorozat következő tagja, a *Sportnyelvünk a 21. század elején* című könyv. A sportágak többségének ma már önálló egyesülete van. Az újabb verseny- és hobbisportok szókincsére az angolnyelvűség jellemző, ez azonban a magyar átlagember számára nem elegendő az eligazodáshoz. E kötet tanulmányai ezért a sportnyelvújítás halaszthatatlan voltára is ráirányítják a figyelmet. A sportélet sokszínűségét tükrözi a megjelentetett 14 dolgozat, illetve dolgozatrészlet. Az autósport nyelvével két pályamunka foglalkozik: Bálint Ágnes, Fricska Friderika, Seres Orsolya közös munkája, valamint Halmai Gergely Gábor pályázata. Az elsőből megismerjük a versenyautó főbb alkatrészeinek az elnevezéseit és a Forma–1 szakszavait, a második szómagyarázataiból bővebb felvilágosítást kapunk a Forma–1 világának nyelvhasználatából. A kettő ilyenformán kiegészíti egymást. A labdarúgás nyelvvel szintén két pályázó foglalkozik. Benkő Borbála Katalin a televíziós és az internetes közvetítések, tudósítások nyelvhasználatát kutatta. Adatai elemzésében a számítógépes nyelvészetben gyakran használt elvet, a Luhn-szabályt alkalmazta: kiszűrte a nagyon gyakori és a túl ritka szavakat, hiszen ezek a szövegelemzés szempontjából nem relevánsak. Kutatása alapján azt állapította meg, hogy a futballnyelvnek van egy körülhatárolható szókincse, amelyre a hivatalos közvetítések nyelve épül. A másik dolgozat szerzője, Szilvási Csaba esszészerűen mutatja be a labdarúgás szókincsét. A fejezetek (Foci, A labda, A játékos, Lelki folyamatok, A kapus, A játékvezető stb.) a játék egy-egy fontos mozzanatát, a sportoló lelki állapotát írják le. A szövegben a pályázó dönt betűkkel kiemeli a szakszavakat, kifejezéseket. Például: „A csapat győz, *diadalmaskodik, nyer, vagy kikap, vereséget szenved, elbukik*. A csapat egyszerre többféle *fulballmitológiai élmény*. Összetettebb, mint egy szfinx vagy egy kentaur. Van *jobb szárnya és bal szárnya*, és mint a madár, *szárnyal, szárnyra kap vagy szárnyaszegetten játszik*. Ha nagyon nyerni akar, akkor, mint a kutya, *harapós*, illetve *éhes a sikerre*” (Szilvási Csaba 2002: 209). A Fülöp Zoltán–Juhász Péter-szerzőpáros a hazánkban szintén népszerű sportág, a kézilabda szakszavainak kutatását, etimológiai elemzését választotta. A komoly nyelvészeti részt neves sportriportereink megmosolyogtató „gyöngyszemei” követik, amelyek nem a kézilabdából valók. Név nélkül idézzünk néhány példát: „Dzurják a felső sarokba gurított”; „Milyen jól el lehetne adni ezeket a játékosokat, ha gépkocsik lennének! Az eladónak csak annyit kellene mondania: nézze, uram, ez alig futott” (Fülöp Zoltán–Juhász Péter 2003: 105). Katona Andrea viszonylag új sportág, a rövidtávú gyorskorcsolyázás nyelvéről írt pályamunkát, amelyben röviden ismerteti a sportág nemzetközi és hazai történetét. Ezt követően pedig a szakterminológiát – magyar és angol nyelven – mutatja be logikai sorrendben: a játék helye, a játék célja, versenyszabályok, versenyzők, versenybírók stb. Sándor Ernő és dr. Durucz István dolgozatai korábban kevésbé ismert világba vezetnek el, a nagy múltú japán és kínai sportok birodalmába. A szumó fogásainak japán szakkifejezései, s azok kiejtése mellett mindenütt megadja Sándor Ernő a javasolt magyar megfelelőjüket is. Arra azonban fölhívja a figyelmet, hogy az idegen és a magyar változat között ne döntsünk önkényesen. Dr. Durucz István színes csokorba gyűjti a harcművészeteket (aikidó, budó, hapkidó, jóga, ju jutsu, kung fu, ninja, sumo, taekwon-do stb.). Röviden leírja jellemzőjüket, s bemutatja szaknyelvük néhány elemét magyar nyelvű magyarázatokkal együtt. Jó három évtizede jelent meg sportágként a szörf, amelynek szókincsét Dressmann Dóra mutatja be munkájában. Több magyarázó kísérlete volt a szónak, de ma már a *hullámlóvast* kevésbé használjuk. A *szörf* meggyökerezését egyre gazdagodó szócsaládja bizonyítja: *szörfbajnok, szörfbolt, szörfiskola, szörfkirály, szörfkuha, szörfviadal* stb. A szerző fontosnak tartja egy sportra vonatkozó helyesírási és szinonima-, esetleg értelmező szótár elkészítését, amellyel mindenképpen egyetérthetünk. Radics Ágnes a lovas és lósportokat (díjlovaglás, díjugratás, military, távlovaglás, fogathajtás stb.; galopp, gátverseny, ügető) mutatja be a szótárszerűen szerkesztett szakkifejezésekkel együtt. Hazánkban is egyre népszerűbb a valószínűleg angol eredetű darts játék. Ennek a történetét írja le Turcsányi Tamás, s közben megismerhetünk az angol szakkifejezések mellett már néhány magyart is.

A sportnévadás- és névhasználat sajátosságaira, következtetlenségeire irányítja rá a figyelmet közös tanulmányában Móricz Ildikó és Móricz Kálmán. A saját gyűjtésű gazdag agyagot névtípu-

sokba sorolva elemzik. Külön tárgyalják a versenyek és sportesemények, a díjak és trófeák, a csapatok és egyesületek, a sportági szövetségek és szervezetek, a stadionok és pályák megnevezéseit. Őnálló fejezetet szentelnek a mozaikszóknak és a rövidítéseknek. Az összegzésben megszívlelendő gondolatokat fogalmaznak meg. A pályamű utolsó bekezdésében a legsürgetőbb feladatokat emelik ki: „A névadás és névhasználat dolgozatunkban vázolt anomáliái elkerülhetetlenné teszik e kérdéskör újragondolását a helyesírási szabályzat legközelebbi felülvizsgálatakor. Addig is hasznos volna azonban, ha a lapok, televíziók, internetes újságok sportszerkesztői számára elkészülne egy ajánlás a jelenlegi szabályzatban nem tárgyalt nevek helyesnek ítélt írásmódjáról” (Móricz Ildikó–Móricz Kálmán 2003: 162).

Nem egy sportág nyelvről, hanem általában a sportnyelvről készítette pályaművét dr. Bencze Imre. A szerző a sportnyelv fogalmát – nagyon helyesen – tágabban értelmezi: nemcsak az egyes sportágak szakkifejezéseit sorolja ide, hanem a sporteseményeket látogató szurkolók, a sportlapokat olvasók nyelvhasználatában gyakorta előforduló szlenges kifejezéseket, valamint a sportújságírók szakzsargonját is. A dolgozat további részében találjuk a szlenges sportkifejezések kissoztárát, majd a megkopott sportkifejezések gyűjteményét (amelyek ma már többnyire sportnyelvi közhelyek). Igen tanulságos a különböző előtagú sportnyelvi összetételek jegyzéke: a *football*-, a *si*-, a *sport*, az *úszó*-, a *vívó*- előtaggal alkotott szavakat a szerző összehasonlította A magyar nyelv értelmező szótárával. Az összevetésből legalább két következtetést vonhatunk le: 1. a sportnyelvből viszonylag keveset merít az értelmező szótár, 2. a sportnyelvi szókinész gyorsan növekszik, változik, s egy szótár – természeténél fogva – nem is tarthat lépést ezzel a változással.

A sportnyelvi témát a másik oldalról közelíti meg dr. Tompáné Kmetovits Erzsébet, ugyanis a sportnyelvi eredetű lexémák szerepét, jelentését vizsgálja a köznyelvben. Kár, hogy a kiadványból csak a sakk szakszókincseiből köznyelvvé vált kifejezéseket találjuk meg, valamint a címszavak mutatóját. Szinte hihetetlen, hogy a Magyar értelmező kéziszótár 2003-as (átdolgozott, bővített) változatában nem leljük például a *borítékol* szerzőnk által bemutatott ’megjósol, előre megmond, valószínűsít’ jelentését, pedig ez derül ki az alábbi – internetes vitafórum (168 Óra, 2000. nov. 2. 21) – szövegrészletből: „Mikor a közbeszerzési törvényt megalkották, én már akkor *borítékoltam*, hogy ez nem más, mint a korrupció melegágya! ...Állami pénzekhez így lehet »legtisztességesebben« hozzájutni!” (dr. Tompáné Kmetovits Erzsébet 2003: 214).

5. Nyelvünk jövője az EU-ban

Nyelvünk 2004 májusától az Európai Unió hivatalos nyelve lett. Ezzel anyanyelvünk presztízse jelentősen emelkedett. Ugyanakkor azonban az európai egységesülés fölveti a közös kommunikáció egyszerűsítésének és egyértelműsítésének a gondolatát is. A kisnyelvek, a nyelvi és kulturális sokszínűség és a minél gyorsabb információáramlás és -csere között bizonyos ellentét feszül. Hogyan lehetne ezt föloldani: valamilyen egységes nyelvvel, munkanyelvekkel stb.? Az *Európai Unió és a nyelvek* című kötet 13 tanulmánya ezeket a kérdéseket vizsgálják meg. Néhány pályamű (Baranyai Eszperantó Egyesület, Gados László, Tóth Szabolcs Barnabás, Temesvári Csilla) az eszperantót tartja a legmegfelelőbb közös, közvetítő nyelvnek. Az Unió nyelvi kérdésével kapcsolatban Cowderoy Natália a következő lehetséges alternatívákat mutatja be: egynyelvűség az uniós intézményekben (angol, eszperantó vagy latin közvetítő nyelvként), angol–francia–német háromnyelvűség az uniós intézményekben, teljes többnyelvűség, a jelenlegi rendszer fenntartása kisebb módosításokkal. A teljes többnyelvűség megvalósítása technikai és anyagi szempontból lehetetlen. Az eszperantó és a latin mellett és ellen egyaránt több súlyos érv sorakoztatható föl. Az is kérdés, hogy a háromnyelvűség fenntartható-e, vagy az iskolai nyelvoktatás következtében „elangolosodás” jön létre? Mindezek fontos nyelvpolitikai kérdéseket vetnek föl. Csomor Ágnes Fabiola igen szemléletes ábrával illusztrálja az angol, a francia és a német nyelv európai „vonzáskörzetét”. Végkövet-

keztetésében a kompromisszumot javasolja, a hatékonyság, a gyorsaság és a költségkímélés végett. Murvai Béla a közvetítő nyelv kiválasztásának érdekes elvi szempontját fogalmazza meg: „Egy olyan nyelv lenne eszményi megoldás, amelyet nem beszélnek jelentős mértékben Európán kívül. Ez elejét venné annak, hogy Európa más térségek, földrészek szellemi gyarmatává váljék” (Murvai Béla 2004: 140). Több pályázó (Csizmár Edina, Gaál Tímea) az idegennyelv-ismeret és -tanítás oldaláról közelíti meg a témát. Frank Ágnes diagramokkal szemlélteti az uniós polgárok, valamint a magyar állampolgárok nyelvismeretét. Ezt követően pontokba szedve tárja elénk Magyarország uniós csatlakozással kapcsolatos legfontosabb teendőit: a közösségi joganyag lefordítása, fordító- és tolmácsolás, idegennyelv-tudás fejlesztése. Zágorecz-Csuka Judit azt a kérdést vizsgálja, hogy milyen hatással lehet nyelvünkre – a kisebbségi helyzetű nyelvhasználókéra is – a csatlakozás. Németh Balázs a finnugor nyelvek unióbeli helyzetét elemzi. Muráth Péter megállapítja: „az EU nyelvpolitikáját, nyelvi szabályozását és gyakorlatát alapul véve kijelenthetjük, az uniós csatlakozás nem lesz romboló, ártó hatással a magyar nyelvre” (Muráth Péter 2004: 135–6). Pályaműve végén általánosítva összefoglalja a legfőbb teendőnket, az anyanyelv és az idegennyelv-oktatás fejlesztését.

6. A család mint nyelvhasználati szintér

Az anyanyelvi nevelés elsődleges szintere a család. Itt tanulja meg a gyermek a szavakat, a szavak helyes használatát, mondattá formálását, gondolatai, érzelmei kifejezését. A kommunikációs képességek ekkor alakulnak ki. A *Nyelv és nyelvhasználat a családban* című kiadvány azokból a pályaművekből válogatott tizenkettőt, amelyek a gyermeki beszédelsajátítás egy-egy mozzanatát, jellemzőjét, kedves nyelvi botlásait stb. villantják föl. A pályázók egy jelentős hányada saját családjának, gyerekeinek vagy – szüleitől – éppen a saját gyerekkori nyelvhasználatának az adatait gyűjtötte össze és dolgozta föl. A Baár-Madas Református Gimnázium „Beszélni nehéz!” köreinek diákjai kérdőívet szerkesztettek azzal a céllal, hogy megismerjék első szavaikat, mondataikat. Az összegyűlt adatokat témakörönként szótárszerű formába szerkesztve mutatták be. Domokos Gábor a családi följegyzések és hangfelvételek elemzésével saját nyelvi fejlődését kíséri végig iskolás koráig. Cseh Mária fél éven keresztül folyamatosan készített följegyzéseket másfél éves kislányáról. A jegyzetcedulákra a nyelvi adatok mellé följegyezte a beszédkörnyezetre és a szituációra vonatkozó kiegészítéseket, magyarázatokat is. Ezek alapján – a Magyar értelmező kéziszótár elveinek megfelelően – állította össze a „Babaszótárt”. Weber Katalin ugyancsak saját gyermekeinek nyelvhasználatát figyelte meg. Azokat az egyedi, szabálytalan, de többnyire szellemes nyelvi adatokat gyűjtötte, amelyek a gyermekek nyelvi kreativitását, produktivitását tükrözik. Következtetni lehet belőlük arra, hogy bizonyos szabályok fölismerésével hogyan alkotja meg a gyermek a maga nyelvét. Marsovszki Viktória gyermekekkel kitöltetett kérdőívében arra volt kíváncsi, hogy mi volt az első kimondott szavuk, vagyis a protoszavakat kereste. A szavakat szóalkotási mód, hangtani fölépítés és szótag-szám szerint csoportosította, s megállapította gyakoriságukat is. Az itt közölt kreatív szótárban – ahol szükséges – jelzi az egyéni szóalkotás keletkezési körülményeit is. Somogyi Erika 385 adatközlőtől kapott adatokon keresztül mutatja be az 1–6 éves korosztály nyelvi kreativitásának jellemzőit. Dolgozatából az is kiderül, hogy szóalkotási módokban milyen gazdag ez az időszak. Lássunk néhány gyakoribb szóalkotási módot: a szótagkettőzés (*muszmusz* ’nyuszi’), hanghelyettesítés (*tita* ’cica’), hangkihagyás (*busi* ’buksi’), hangbetoldás (*kunkorica* ’kukorica’), szótagcsere (*kafanál* ’fakanál’), képzés (*kukacuka* ’kukac’), kontamináció (*csilingel x csenget* > *csingat* ’csenget’), öszszetétel (*víziliba* ’hattyú’) stb. Boronkai Dóra családi diskurzusokat elemez, s belőlük következtet a családi kommunikáció néhány jellemző vonására: gyakoribb a konverzációs maximák megszegése, a minőség, a mennyiség és a modor együttműködési elvének megsértése. A családi beszélgetéseket többnyire az empátia, az ironia, a fatikus magatartás jellemzi. A tanulmány fontos kutatás-módszertani tanulsága az, hogy nem elegendő csupán hangfelvételeket készíteni, mert a nem nyelvi

eszközök – amelyek sokszor jóval beszédesebbek, mint a verbális elemek – lényegesen többet árulnak el a diskurzus résztvevőiről. Andó Éva a történetmondás jelentőségét mutatja be a gyermek nyelvi, gondolkodásbeli és szociális fejlődésében. Alapvető fogalmakat, fogalmi kategóriákat tanul meg a gyerek, s kialakulnak az elemi kommunikációs képességek. A történetmondás egyik legfontosabb kommunikatív funkciója önmagunk bemutatása, a másik meggyőzése, másokkal való kapcsolatépítés. „Lehetőségünk van arra, hogy az *ént* rejtetten, tetteken keresztül tegyük láthatóvá” – állapítja meg a szerző (Somogyi Erika 2005: 29). Egy magyar–szlovák kétnyelvű család identitását és nyelvhasználatát vizsgálja Husáriková Marianna. Két kérdéskört tanulmányoz saját rokoni köreiben. Az egyik az, hogy mennyire határozza meg az egyén életét a kétnyelvűség általában és a családban, a másik, hogy mennyire azonosul anyanyelvével, nemzetiségével. A szerző családjában a magyar és a szlovák nyelv tudatos megőrzésére törekednek, a gyerekeket kétnyelvűvé nevelik. Náluk a kétnyelvűség nem a nyelvesztés egyik fázisa – ahogy a vonatkozó szakirodalmakból ismerjük –, hanem a két nemzeti és nyelvi identitás kialakításának eszköze. „Családomban bebizonyosodott, hogy a kétnyelvű nevelés erős érzelmi köteléket idézett elő, ami nehezebbé teszi a nyelv és általa a szülő megtagadását. Munkámban bemutattam azt, hogy a vegyes házasságból származó generáció nem az asszimiláció útját járja. A két nemzeti és nyelvi identitását gyermekek szándéka szüleik példáját követni, és utódaikat kétnyelvűen nevelni” – olvashatjuk a pályaműben (Husáriková Marianna 2005: 141). Ezzel kapcsolatban csak reményünket fejezhetjük ki, hogy valóban így is lesz. Dömötör Adrienne a családban újabban, az ezredforduló után élő megszólítási és köszönési formákat, valamint a tegezés/nemtegezés kérdését vizsgálta. Eredményeit korábbi emberöltők nyelvhasználatával is összehasonlította, így a változásokra is ráirányítja a figyelmünket. Kérdőíve további kutatásra ösztönöz. Schirm Anita – a rá jellemző alaposággal – napjaink változásban lévő családi kommunikációjának jellegzetességeit kutatta a résztvevői megfigyelés módszerével, valamint kérdőívvel. A szerző bemutatta a családi kommunikáció fő színtereit, témáit, a megszólítások rendszerét, a tegezés és nemtegezés formáit, valamint a nyelvi adatokhoz kötődő magatartásformákat. A Függelékben közölt kérdőíve – amely a világhálón is megtalálható a szerző jóvoltából – másoknak is ösztönzést adhat a kutatáshoz. Kassai Ilona kiváló tanulmányában a családnak mint nyelvmesternek a nyelvelsajátításban betöltött fölbecsülhetetlen fontosságú szerepét tudatosítja az olvasóban. A szülői nyelvhasználat célja eleinte a kisbaba figyelmének fölkeltése, ébren tartása: a kommunikációs kapcsolat megteremtése. A baba egyéves kora körül a szülő nyelvmesteri szerepe meghatározóvá válik. Az anya-gyermek dialógusokból kikövetkeztethetők a gyermek számára a nyelv építőelemei és a szerkesztési szabályai. Hároméves kor tájékán a nyelvtanítás helyébe a világról szóló tanítás lép. A szülői beszédben egészen a kamaszkorig gyakoriak a világra és a világban való nyelvi és nem nyelvi viselkedésre vonatkozó utasítások, magyarázatok. Ekkor már nem a nyelvi rendszert tanítja a szülő, hanem a nyelvhasználati szabályokat, hogy a gyermekből sikeresen kommunikáló felnőtt váljék. Tehát ebben az életkorban is **tanítás** folyik, s nem idomítás – ahogy ezt egyes nyelvész körökben mostanság divatos nevezni. Kassai Ilona kutatásának legfőbb tanulsága az, hogy a kommunikációt fejlesztő programoknak a nyelvi és nemnyelvi szocializációt folytatva fokozatosan bővíteni kell a gyermek kommunikatív kompetenciáját. „Ha tehát az oktatás keretei között a gyerekekből kiinduló, az ő előismereteikre és tapasztalataikra építő, eredendő kíváncsiságukat és társas ösztönüket mozgósító módszereket alkalmazunk, a konkrét kommunikációs helyzetekből el lehet jutni a nyelvtani kategóriák és fogalmak tudatosításához, hiszen valójában nem történik más, mint hogy külsővé tesszük a gyerek fejében kiépült belső nyelvtant” – vonja le a végkövetkeztetést a kommunikációs nevelés intézményes keretei számára a szerző (Kassai Ilona 2005: 160).

10 kötetből áll a sorozat, amelyben összesen 156 tanulmány jelent meg. A kötetek szerkesztői minden dolgozat előtt néhány sorban összefoglalták az egyes pályaművek témáját, s fölhívták az olvasó figyelmét a közölt részletek tartalmi, módszertani és egyéb értékeire. Néhányan több témakörben is nyújtottak be írásokat. A legszorgalmasabb pályázó Schirm Anita, aki 5 kötetben is

szerepel, de alig marad le mögötte Bencze Imre, Faltysné Ujvári Anna, Marsovszki Viktória és a Móróc Ildikó–Móróc Kálmán-szerzőpáros. Ők 4-4 kiadványba kerültek be.

Öröndetes, hogy középiskolások pályaművei is helyet kaptak a kötetekben. A Baár-Madas Református Gimnázium „Beszélni nehéz!” köre három színvonalas tanulmányt is készített. Elsősorban a sportnyelvi gyűjtésben jeleskedtek a kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium tanulói.

A 156 dolgozat többsége sokkal nagyobb nyilvánosságot (legalább világhálóra kerülést) érdemelne szocio- és pszicholingvisztikai, általános nyelvészeti és – nem utolsósorban – anyanyelvi nevelési tanulságai miatt. Nem kevés munka tekinthető – gondos adatgyűjtésének és szakszerű elemzésének köszönhetően – napjaink nyelvi tervezési irányait befolyásoló, meghatározó háttértanulmánynak, alapkutatásnak.

Ehhez a tartalmas sorozathoz kissé méltatlan az egyébként esztétikus kötetek technikai kiállítás: kevés olvasást, lapozgatást viselnek el, egyik-másik lapokra hullik szét.

SZAKIRODALOM

- Balázs Andrea 2000. Mai magyar nyelvünk visszasságai. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, 9–11.
- Balázs Géza 1993. A nyelvi norma és a hagyomány. *Nyr.* 117: 413–5.
- Balázs Géza 1996. Egy lehetséges magyar nyelvstratégia körvonalai. *Nyr.* 120: 250–63.
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Batár Levente 2004. Új nyelvi és tartalmi elemek az álláshirdetésekből. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 7–23.
- Bencze Imre 2001. Ez-Az. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Szójátékos anyanyelvünk*, 7–29.
- Bencze Imre 2002. I. Verses talányok In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvi rejtvénytár*, 15–41.
- Benkő Péter Tamás 2004. Elektronikus kommunikációs formák. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 24–39.
- Berkéné dr. Sajti Ilona 2004. Új nyelvi jelenségek grammatikai vizsgálata sms-szövegekben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 40–56.
- Berzlánovich Ildikó 2004. Angol szavak magyar szövegkörnyezetben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 57–68.
- Bieber Mária 2001. Engedelmesség, engedetlenség. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában*, 21–33.
- Csernicskó István–Orosz Ildikó 2000. A magyar nyelv (és a nyelvet életető közösség) jelenéért és jövőjéért folytatott tevékenység Kárpátalján. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkől anyanyelvünkért*, 43–60.
- Dr. Hetényi Ferencné 2003. Isten veletek és velem. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*, 71–99.
- Dr. Radics Jenőné 2000. A tömegtájékoztató eszközök, a Magyar Rádió és a Magyar Televízió nyelve. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkől anyanyelvünkért*, 157–8.
- Dr. Tompáné Kmetovits Erzsébet 2003. Sportnyelvi eredetű szavak és kifejezések újabb köznyelvi szó- és szó-láskincsünkben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Sportnyelvünk a 21. század elején*, 211–23.
- Durucz Istvánné 2004. Diáknyelv – diákszleng a XXI. század elején. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 69–82.
- Fábián Pál 1984. *Nyelvművelésünk évszázadai*. Gondolat, Budapest.
- Faltysné Ujvári Anna 2000. Mély kútba tekinték. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkől anyanyelvünkért*, 89–91.
- Fülöp Zoltán–Juhász Péter 2003. Kézilabda. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Sportnyelvünk a 21. század elején*, 94–105.
- Heltainé Nagy Erzsébet 1993. A megértés változatai. (A kommunikációs szemléletű nyelvművelés lehetőségei a nyelvinorma-képzésben). *Nyr.* 117: 420–2.
- Hosszú Tímea 2000. Erdélyi (székelyudvarhelyi) nyelvi jellegzetességek. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkől anyanyelvünkért*, 93–8.

- Husáriková Marianna 2005. Miért is beszélünk így? In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelv és nyelvhasználat a családban*, 129–42.
- Jaczenkó László–Soós Viktória 2002. Az IRC világa és nyelvezete. In: Balázs Géza (szerk.): *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, 213–38.
- Kassai Ilona 2005. A család mint nyelvmester. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelv és nyelvhasználat a családban*, 143–64.
- Kenesei István 2002. Hányféle igazság van? *MNy.* 39–48.
- Kiss Jenő 2000. *Magyar nyelvjárástani kalauz*. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti és Szociolingvisztikai Tan-szék, Budapest.
- Kormányos Katona Gyöngyi 2004. A bizalmas stílus terjedése a mai magyar nyelvben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 92–9.
- Lanstyák István 1996. A magyar nyelv állami változatainak kodifikálásáról. *Nyr.* 120: 125–51.
- Laták István 2001. Erkölcösségre neveltek bennünket. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelvi illem – nagyszülein kiskorában*, 89–95.
- Lokodi Irén 2003. Levelek Miklósvárra. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*, 153–64.
- Marsovszki Viktória 2001. A múlt értékeit meg kell mutatni. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelvi illem – nagyszülein kiskorában*, 111–30.
- Mészáros Attila 2004. Anglicizmusok a magyar internet nyelvezetében. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 100–12.
- Mirk László 2003. Szüeim élete – tábori levelezőlapok. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*, 188–96.
- Misztrik Jolán 2000. A hangzó beszéd torzulásai. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 103–45.
- Móricz Ildikó–Móricz Kálmán 2003. Névadás és névhasználat a mai magyar sportnyelvben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Sportnyelvünk a 21. század elején*, 138–62.
- Móricz Ildikó 2000. Az ifjúsági nyelv napjainkban. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, 147–54.
- Muráth Péter 2004. (Ny)elvhűség? (ny)elvtelenség? In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek*, 123–37.
- Murvai Béla 2004. Közvetítőnyelv az Európai Unióban. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek*, 138–44.
- Németh Ervin 2004. Új jelentéstömörítő szóösszetételek az újságírás nyelvében. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 133–46.
- Péntek János 1999. *A megmaradás esélyei*. A Magyar Nyelv és Kultúra nemzetközi Társasága, Anyanyelvi Konferencia, Budapest.
- Rónaky Edit–Muráth Péter 2002. A szleng NETovábbja. In: Balázs Géza (szerk.): *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, 155–77.
- Salamon Ferenc 2000. Román jövevényszavak a magyar nyelvben. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, 161–3.
- Schirm Anita 2001. Társadalom és nyelvi illem. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelvi illem – nagyszülein kiskorában*, 163–83.
- Schirm Anita 2002. Nyelvhasználatunk az informatika korában. In: Balázs Géza (szerk.): *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, 7–44.
- Schirm Anita 2004. Napjaink nyelvi változásai. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 147–67.
- Sikó Olga–Anna 2003. Szülőfalumbeliek levelei a 20. század első feléből. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *A 20. századi magánlevelek nyelvi világa*, 243–64.
- Somogyi Erika 2005. Jellemző szóalkotási (és szóhasználati) módok mint a nyelvi kreativitás jegyei 1–6 éves gyerekek nyelvében. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Nyelv és nyelvhasználat a családban* 203–14.
- Szalai Tünde 2000. Az írott sajtó nyelvi kultúrája (szegedi nézőpontból). In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, 173–8.
- Szigetvári János–Szigetvári Krisztián 2001. Állati, neves, történelmi és egyéb szójátékok. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Szójátékos anyanyelvünk*, 137–57.

- Szilvási Csaba 2003. A futballmitológia szókincstára. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Sportnyelvünk a 21. század elején*, 195–210.
- Szilvási Csaba 2004. Szótévesztés, rossz vonzatok. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*, 168–71.
- Thoroczky Miklósné 2001. Nyelvtörők a beszéd javításának szolgálatában. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Szójátékos anyanyelvünk*, 159–64.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1993. Lesz-e Magyarországon nyelvi tervezés? *Nyr.* 117: 423–5.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1996. Lehetőségek és kötelességek a magyar nyelvi tervezésben. *Nyr.* 120: 237–49.
- Tomán László 2000. „Rendszerbomlás” egy napilap nyelvhasználatában. In: Balázs Géza és Grétsy László (szerk.): *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért*, 181–95.
- Tóth Annamária 2002. Az internetezők szlengje. In: Balázs Géza (szerk.): *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, 117–35.

Cs. Nagy Lajos